

مقاله‌ی کوتاه

مجله‌ی علمی پژوهشی شعرپژوهی (بوستان ادب) دانشگاه شیراز
سال دوازدهم، شماره‌ی دوم، تابستان ۱۳۹۹، پیاپی ۴۴، صص ۲۹۰-۲۹۷
DOI: 10.22099/jba.2019.33858.3418

آسیب‌شناسی عنوان‌های مقاله‌های مجله‌ی شعرپژوهی از شماره‌ی ۱ تا شماره‌ی ۴۰

مسعود باوان‌پوری*

دانشگاه شهید مدنی آذربایجان

چکیده

بدون شک مقاله‌های چاپ‌شده در نشریه‌های علمی، خالی از عیب و اشکال نیست و نقد آن‌ها، که به «نقد نقد» موسوم شده، زمینه‌ی یادگیری سایر نویسندگان را فراهم آورده و نیز سبب برطرف‌شدن ایراد و اشکال مقاله‌های بعدی خواهد گشت. مجله‌ی شعرپژوهی (بوستان ادب)، که به صاحب‌امتیازی معاونت پژوهشی دانشگاه شیراز چاپ می‌شود، یکی از مجله‌های معتبر علمی - پژوهشی به‌شمار می‌رود که به استناد سامانه‌ی نشریات علمی جهان اسلام، بر اساس ارزیابی سال ۱۳۹۶ رتبه‌ی Q2 و ضریب تأثیر ۰/۱۲۳ دارد. نویسنده‌ی پژوهش حاضر، به منظور بررسی انتقادی این مجله، عنوان مقاله‌های این مجله را از شماره‌ی ۱ تا شماره‌ی ۴۰ بررسی کرده است و در آسیب‌شناسی آن‌ها کوشیده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، در مجموع ۱۵۳ عنوان از عنوان‌های ۳۴۷ مقاله‌ی چاپ‌شده، طبق اصول علمی مقاله‌نویسی نیست که بیشتر به استفاده از کلمه‌ی «بررسی» و همسان‌های آن مربوط است. ۱۰ عنوان دارای ابهام و ۲۰ عنوان انتخاب‌شده نیز کلی هستند.

واژه‌های کلیدی: عنوان مقاله، مجله‌ی شعرپژوهی، نقد نقد.

* دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی masoubavanpouri@yahoo.com

۱. مقدمه

«امروزه پژوهشگران برای این‌که نتایج پژوهش‌های خود را سریع و به‌صورت روزآمد در اختیار دیگران قرار دهند، آن‌ها را به‌صورت مقاله در نشریات چاپ می‌کنند؛ به‌همین دلیل نشریات در پاسخ‌گویی به نیازهای محققان از جایگاه خاصی برخوردار هستند» (قهنویه و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۶). با توجه به شتاب روزافزون پژوهش و انتشار مقاله‌ها، گاهی شاهد شتاب‌زدگی و رعایت‌نکردن اصول مقاله‌نویسی در آن‌ها هستیم؛ بدین خاطر، شایسته است مقاله‌ها مورد کندوکاو و نقد ادبی قرار گیرند.

نقد ادبی «فعالیتی است ارزشمند به‌منظور مطالعه، تحلیل، تفسیر و ارزیابی آثار ادبی» (برسler، ۱۳۸۹: ۲۸) که «نسبتی با تعریف و تمجید از نویسنده یا برعکس تقبیح و تخطئه‌ی نویسنده ندارد» (پاینده، ۱۳۹۳: ۳۷۶)؛ بلکه هدف آن، زدودن نقص‌ها و ایرادهای احتمالی از یک نوشته است تا متن، جنبه‌ی علمی‌تری به خود بگیرد. این حرکت که امروزه «نقدِ نقد» نامگذاری شده است، در زمینه‌های مختلف علمی، راه را برای پیشرفت نوقلمان فراهم می‌نماید و درواقع و به‌عبارت‌بہتر می‌توان گفت: با مشاهده‌ی ایراد و اشکال دیگران، سعی می‌کنند، خود مرتکب چنین اشکال‌هایی نگردند.

تنظیم عنوان، اولین و «مهم‌ترین رکن مقاله را شکل می‌دهد» (آخوندزاده و همکاران، ۱۳۸۶: ۲۶). نیز انتخاب عنوان صحیح، یکی از نشانه‌های تسلط و مهارت نویسنده نسبت به موضوع و یکی از معیارهای ارزشیابی و داوری مقاله‌های پژوهشی است؛ زیرا «جلوه‌ای از هویت آن و فشرده‌ای از محتوای آن است» (حرّی، ۱۳۷۸: ۱۰). کتاب‌های روش تحقیق، شش ویژگی «جزئی‌بودن، گویایی، تازگی، اختصار، دقت و جذابیت» را مهم‌ترین معیارهای یک عنوان مناسب دانسته‌اند (رک. خاکی، ۱۳۹۱: ۱۰؛ عسکری، ۱۳۸۹: ۹۹).

با نگاهی به کتاب‌های معتبر روش تحقیق که در فارسی و عربی موجود است، می‌توان

معیارهای انتخاب موضوع و عنوان را به‌صورت زیر خلاصه و دسته‌بندی کرد:

۱. موضوع مقاله باید محدود و محصور باشد (رک. خاکی، ۱۳۹۱: ۱۰-۲۲)؛

۲. موضوع مقاله باید جدید و مفید باشد (رک. اژه‌ای و همکاران، ۱۳۸۲: ۱۰ و ۴۶)؛

۳. عنوان مقاله حتی‌المقدور مختصر باشد (رک. میرزایی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۷۰)؛
۴. عنوان مقاله باید واضح و جذاب باشد (رک. ضیف، ۱۹۷۲: ۱۸-۲۴؛ شلیبی، ۱۹۷۴: ۸-۹).
نویسنده‌ی پژوهش حاضر به بررسی عنوان مقاله‌های چاپ‌شده‌ی مجله‌ی شعرپژوهی از شماره‌ی ۱ اول تا شماره‌ی ۴۰ پرداخته است تا با بهره‌گیری از اصول مقاله‌نویسی، آن‌ها را بررسی و برخی از ایرادها را بیان کند. ناگفته پیداست که هدف اصلی از نگارش این پژوهش، کاستن از ارزش و اعتبار علمی مقاله‌ها یا نویسندگان محترم آن نبوده و ذکر نام برخی مقاله‌ها، دلیلی بر اسائه‌ی ادب به محضر نویسندگان نیست و تنها جنبه‌ی علمی، معیار نویسنده بوده است. لازم به ذکر است، با توجه به این که «عنوان»، برای بحث کلی پژوهش انتخاب شده، نویسنده گریزی نیز به چکیده یا هدف پژوهش زده است تا میزان هم‌خوانی «عنوان» را با بحث اصلی بررسی کند.

۲. بحث و بررسی

۱.۲. آوردن کلمات زائد در «عنوان»

بررسی‌ها نشان می‌دهد ۱۲۱ عنوان از مقاله‌های مجله با عبارت‌هایی نظیر «بررسی»، «بررسی و تحلیل»، «نگاهی به»، «درباره‌ی برخی»، «نقد و بررسی» و «بحثی درباره‌ی» آغاز شده‌اند که شایسته است این موارد از عناوین مقاله‌های بعدی حذف شود؛ زیرا خود مقاله نوعی بررسی و تحلیل است و دیگر نیازی به ذکر این کلمات نیست و باید از آوردن عبارت‌های زائد که عنوان را طولانی‌تر می‌کند، خودداری نمود؛ «مثلاً می‌توان عبارت‌هایی همچون «روش بررسی»، «بررسی و مطالعه‌ی»، «نتایج حاصل از» و «یک پژوهش تجربی درباره‌ی» را حذف کرد تا عنوان کوتاه‌تر باشد» (فتوحی، ۱۳۹۶: ۱۸۵). مانند: «بررسی نوآوری در اشعار سلمان هراتی در پرتو استعاره‌ی مفهومی»، «بررسی عناصر روایت در شعر خوان هشتم و آدمک اخوان‌ثالث» و... یکی از عنوان‌های انتخاب‌شده نیز از حیث طولانی‌بودن و وجود کلمه‌های زائد دچار اشکال است؛ حذف بعضی از این کلمه‌ها هیچ خللی به عنوان اصلی وارد نخواهد ساخت؛ مثلاً در عنوان: «گفتن ناگفتنی‌ها مشکل است

(بررسی ناگفته‌های مولوی در مثنوی معنوی)»، اگر بخش اول آن (گفتن ناگفته‌ها مشکل است)، حذف شود، مشکل خاصی پیش نخواهد آمد.

جدول شماره‌ی ۱. عبارت‌های زائد در عناوین و بسامد آن‌ها

عبارت	بسامد	عبارت	بسامد
بررسی	۷۱	پژوهشی در (پژوهشی نو در)	۲
تحلیل (تحلیلی از)	۱۶	تبیین	۱
تحلیل و بررسی (بررسی و تحلیل + بررسی تحلیلی)	۸	مطالعه‌ی	۱
نگاهی به (نگاهی دیگر به + نگاهی دوباره به + نگرشی به)	۸	تأملی بر	۱
نقد و بررسی	۵	ملاحظات دربارہ	۱
نقد و تحلیل	۳	درنگی بر	۱
درباره‌ی (بحثی درباره‌ی)	۳		

۲.۲. کلی بودن موضوع پژوهش

آسیب دیگری که عنوان‌های مقاله‌های را محدودش ساخته است، «کلی بودن» موضوع آن‌هاست؛ شایسته است که یک مقاله‌ی پژوهشی مناسب، یک بخش از یک مبحث بزرگ را به‌طور عمیق و موشکافانه بررسی کند تا بتواند تعمق بیشتری در مقاله داشته و با غور در آن مسئله، گره‌گشایی کند. شاید جزئی بودن، مهم‌ترین ویژگی یک عنوان خوب باشد؛ زیرا، «تعیین حوزه و محدوده‌ی زمانی یا مکانی تحقیق، در محدودساختن موضوع مؤثر است» (میرزایی، ۱۳۹۰: ۶۱)؛ اما متأسفانه برخی از مقاله‌های مجله، موضوعی کلی دارند و شایسته است در یک پایان‌نامه یا کتاب بررسی بشوند؛ مانند: «جایگاه تصویر در شعر غنایی (با نگاهی به منظومه‌های عاشقانه)» که ویژگی‌های تصویر شعری را در پنج منظومه‌ی عاشقانه‌ی خسرو و شیرین نظامی و خسرو و شیرین هاتفی و خسرو و شیرین شهاب ترشیزی و شیرین و خسرو امیرخسرو دهلوی و فرهاد و شیرین وحشی بافقی بررسی کرده که هریک از این منظومه‌ها می‌تواند، به‌تنهایی در قالب یک مقاله‌ی مستقل بررسی شود. همچنین مقاله‌ی «تجلی آیین دادخواهی در ادب فارسی» که ذکر ترکیب

«ادب فارسی»، مقاله را از خصوصیت جزئی بودن عنوان و موضوع دور ساخته است؛ بهتر بود، نویسندگان محترم با تعمق بیشتری، دوره یا قرن خاصی را کنکاش می‌کردند. در مجموع، بیست مقاله این نقص را دارند و جامعه‌ی آماری آن‌ها نامشخص است. عنوان‌های هجده مورد دیگر چنین است:

۱. «پارادوکس محتوایی در شعر فارسی»؛
۲. «استعاره‌های مفهومی عشق در زبان شعر و زبان روزمره (رویکرد تطبیقی)»؛
۳. «شخصیت عاشق در غزل‌های روایی: آدم زیادی یا قهرمان بایرونی»؛
۴. «استعاره‌زدایی از واژه‌ی آسمان در اشعار کلاسیک فارسی»؛
۵. «بررسی چگونگی نام‌گذاری عنوان شعر در ادبیات سنتی و معاصر و کارکردهای زیباشناختی آن»؛
۶. «جابه‌جایی ضمیر شخصی متصل در شعر معاصر»؛
۷. «شیوه‌های تعلیلی شاعران سبک آذربایجانی»؛
۸. «تفنی در ادب فارسی: بازیابی عینک از متون سده‌های نهم تا دوازدهم»؛
۹. «بررسی نام‌های معشوق در غزل»؛ در صفحه‌ی ۲ این مقاله آمده است: «بحث اصلی این تحقیق، نام‌های معشوق در غزل است، اما نگاهی به شعر نو افکنده‌ایم تا مقایسه‌ی کوتاهی میان نام‌های معشوق در غزل و شعر نو، موقعیت موضوع را در غزل، روشن‌تر سازد» (احمدی‌پوراناری، ۱۳۹۳: ۲)؛ اما در عنوان به این مورد، هیچ اشاره‌ای نشده است؛
۱۰. «تأملی بر دقایق بازی شطرنج در شعر شاعران برجسته‌ی سبک آذربایجانی و عراقی»؛
۱۱. «بررسی ترانه‌سرایی در ادبیات فارسی»؛
۱۲. «تأثیر جنسیت بر زبان زنان معاصر»؛
۱۳. «شعر عرفانی و صوفیانه در دوره‌ی مشروطیت»؛
۱۴. «زن‌ستایی در شعر فارسی: بررسی و تحلیل ستایش ممدوحان زن در قصاید مدحی»؛
۱۵. «مرثیه‌ی شهر در شعر فارسی و عربی: از آغاز تا پایان خلافت عباسی»؛

۱۶. «دادخواهی در بیابان یا تحلیل قصه‌های شکار: در برخی از متون و منظومه‌های ادب فارسی تا قرن هفتم»؛

۱۷. «زیباشناسی ضرب‌المثل‌های فارسی»؛

۱۸. «خاستگاه و ردپای دیو و اهریمن در ادب کهن فارسی».

۳.۲. ابهام در انتخاب عنوان مقاله

مشکل سوم عنوان مقاله‌های مجله، گنگ بودن آن‌ها است؛ تاجایی که خواننده با خواندن آن، متوجه موضوع بحث نخواهد شد. در زیر به این مقاله‌ها اشاره شده است: «بازتاب برخی داده‌های علمی در شعر معاصر» که خواننده با خواندن عنوان متوجه قضیه خاصی نخواهد شد. همچنین خواننده با خواندن عنوان «بررسی نه رباعی خیامانه‌ی عطار» درک درستی از موضوع مقاله و این‌که هدف نگارش آن چه چیزی بوده است، نخواهد داشت. مقاله‌ی دیگری که این نقص را دارد، مقاله‌ی «خاقانی شروانی و بیت‌المقدس» است که خواننده، عایدی از خواندن عنوان آن نخواهد داشت؛ هرچند که مقاله، محتوایی پربار دارد. یکی دیگر از این دست مقاله‌ها، مقاله‌ی «هفت‌پیکر در نغیر نی» است. مقاله‌ی «سام/سهراب و زال/رستم: نبرد پدر و پسر» به بررسی عقده‌ی ادیپ و پدرکشی در نبرد رستم و سهراب پرداخته است؛ درحالی‌که عنوان آن به هیچ‌وجه گویای محتوای آن نیست. «درباره‌ی برخی ابیات منتسب به رودکی سمرقندی»، مقاله‌ی دیگری است که در آن، به بررسی بیتی از رودکی در فرهنگ جهانگیری و نیز بررسی برخی ابیات و رباعیات منسوب به رودکی در دیوان دیگر شاعران پرداخته شده است که این امر اصلاً از فحوای عنوان استنباط نمی‌شود. نیز مقاله‌ی «تحلیل و بررسی سروده‌ی نادر یا اسکندر اخوان‌ثالث»؛ در متن اصلی این مقاله، به سمبولیسم اجتماعی اشاره شده که عنوان انتخاب‌شده، چندان گویای این امر نیست. «روایتی دیگر از برزنامه» مقاله‌ی دیگری است که این ضعف را دارد؛ زیرا نویسندگان در چکیده به روایتی شفاهی از منظومه در منطقه‌ی کوهمره‌سرخ اشاره کرده و مقاله را تلاشی در راستای بررسی تطبیقی روایت منظوم و شفاهی آن

دانسته‌اند که از عنوان کلام نمی‌توان به این مسئله پی برد. «فریدون دهقان، کاوه‌ی آهنگر و ضحاک دیو» مقاله‌ی دیگری است که عنوانی مبهم دارد؛ زیرا، نویسنده‌ی محترم به روشنی مشخص نساخته است که به دنبال چه چیز است. مقاله‌ی «تحلیل روابط قدرت در قصیده‌ی ترسائیه خاقانی» نیز عنوانی مبهم دارد؛ زیرا، در چکیده به گفتمان انتقادی و نیز میشل فوکو اشاره شده؛ اما عنوان انتخاب شده فاقد این کلیدواژه‌هاست.

۴.۲. انتخاب عنوان پرسشی

شایسته است که عنوان یک مقاله‌ی پژوهشی به گونه‌ای خبری و مصدری بیان شود، نه پرسشی؛ اما این امر در عنوان یکی از مقاله‌های مجله رعایت نشده است: «چه کسی غزلیات سعدی را به چهار دسته تقسیم نموده؟ و به چه علت؟» با ذکر این دلایل می‌توان گفت که ۱۵۳ مقاله از مقاله‌های مجله، در عنوان مشکل دارند و شایسته است، به این مهم در مقاله‌های شماره‌های بعدی توجه شود.

منابع

- آخوندزاده، شاهین و همکاران. (۱۳۸۶). *مبانی نگارش علمی*. تهران: مرز فکر.
- احمدی پوراناری، زهره. (۱۳۹۳). «بررسی نام‌های معشوق در غزل». *بوستان ادب (شعرپژوهی)*، دوره‌ی ۶، شماره‌ی ۳، صص ۱-۲۰.
- اژه‌ای، جواد و همکاران. (۱۳۸۲). *چگونه بنویسیم: روش نگارش مقاله‌های پژوهشی و شیوه‌ی نگارش فارسی*. تهران: سمپاد.
- برسلر، چارلز. (۱۳۸۹). *درآمدی بر نظریه‌ها و روش‌های نقد ادبی*. تهران: نیلوفر.
- پاینده، حسین. (۱۳۹۳). *گشودن رمان ایران در پرتو نظریه و نقد ادبی*. تهران: مروارید.
- حری، عباس. (۱۳۷۸). *آیین نگارش علمی*. تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور.
- خاکی، غلامرضا. (۱۳۹۱). *روش تحقیق در مدیریت (با رویکرد پیمایشی)*. تهران: فوژان.
- شلیبی، احمد. (۱۹۷۴). *کیف تکتب بحثاً او رساله*. قاهره: مکتبه‌النهضة المصریه.

- ضیف، شوقی. (۱۹۷۲). *البحث الأدبی، طبیعت، مناهجه، أصوله، مصادره*. قاهره: دارالمعارف.
- عسکری، صادق. (۱۳۸۹). «نقدی بر انتخاب موضوع و عنوان مقاله در مجله‌های علمی-پژوهشی زبان و ادبیات عربی». *زبان و ادبیات عربی*، سال ۱، شماره‌ی ۲، صص ۹۶-۱۱۸.
- فتوحی، محمود. (۱۳۹۶). *آیین نگارش مقاله‌ی علمی - پژوهشی*. تهران: سخن.
- قهنویه، حسن و همکاران. (۱۳۹۰). «تحلیل محتوایی و استنادی مقالات چاپ‌شده در مجله‌ی علمی پژوهشی مدیریت اطلاعات سلامت». *مدیریت اطلاعات سلامت*، دوره‌ی ۸، شماره‌ی ۱، صص ۸۶-۹۶.
- میرزایی، خلیل. (۱۳۹۰). *شیوه‌ی علمی مقاله‌نویسی*. تهران: جامعه‌شناسان.
- میرزایی، فرامرز و همکاران. (۱۳۸۷). «تحلیل گزارش‌گونه‌ی مقاله‌های چاپ‌شده مجله‌ی انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی». *انجمن زبان و ادبیات عربی*، شماره‌ی ۱۰، صص ۱۶۵-۱۸۱.